WYROK TRYBUNAŁU (wielka izba)

z dnia 14 września 2010 r. *

W sprawie C-550/07 P

mającej za przedmiot odwołanie w trybie art. 56 statutu Trybunału Sprawiedliwości, wniesione w dniu 30 listopada 2007 r.,

Akzo Nobel Chemicals Ltd, z siedzibą w Hersham (Zjednoczone Królestwo),

Akcros Chemicals Ltd, z siedzibą w Hersham,

reprezentowane przez M. Mollicę, avocate, a następnie przez M. van der Woude'a, adwokata, oraz C. Swaaka, advocaat,

strona skarżąca,

* Język postępowania: angielski.

popierane przez

Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, reprezentowane przez V. Jackson oraz E. Jenkinson, działające w charakterze pełnomocników, wspierane przez M. Hoskinsa, barrister,

Irlandię, reprezentowaną przez D. O'Hagana, działającego w charakterze pełnomocnika, wspieranego przez M. Collinsa, SC, oraz R. Caseya, BL, z adresem do doręczeń w Luksemburgu,

Królestwo Niderlandów, reprezentowane przez C. Wissels, a także przez Y. de Vriesa oraz M. de Grave'a, działających w charakterze pełnomocników,

interwenienci w postępowaniu odwoławczym,

w której pozostałymi uczestnikami postępowania są:

Komisja Europejska, reprezentowana przez F. Castilla de la Torre oraz X. Lewisa, działających w charakterze pełnomocników, z adresem do doręczeń w Luksemburgu,

strona pozwana w pierwszej instancji,

Conseil des barreaux européens, z siedzibą w Brukseli (Belgia), reprezentowany przez J. Flynna, QC,

Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten, z siedzibą w Hadze (Niderlandy), reprezentowana przez O. Brouwera oraz C. Schillemansa, advocaten,

European Company Lawyers Association, z siedzibą w Brukseli, reprezentowane przez M. Dolmansa oraz K. Nordlandera, adwokatów, oraz przez J. Temple'a Langa, solicitor,

American Corporate Counsel Association (ACCA) – European Chapter, z siedzibą w Paryżu (Francja), reprezentowane przez G. Berrischa, Rechtsanwalt, któremu pełnomocnictwa udzielił D. Hull, solicitor,

International Bar Association, z siedzibą w Londynie (Zjednoczone Królestwo), reprezentowane przez J. Buharta oraz I. Michou, adwokatów,

interwenienci w pierwszej instancji,

TRYBUNAŁ (wielka izba)

w składzie: V. Skouris, prezes, A. Tizzano, J.N. Cunha Rodrigues, K. Lenaerts, J.C. Bonichot, R. Silva de Lapuerta (sprawozdawca) i E. Levits, prezesi izb, A. Rosas, U. Lõhmus, M. Safjan i D. Šváby, sędziowie,

rzecznik generalny: J. Kokott,
sekretarz: L. Hewlett, główny administrator,

uwzględniając procedurę pisemną i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 9 lutego 2010 r.,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 29 kwietnia 2010 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 W swym odwołaniu spółki Akzo Nobel Chemicals Ltd. (zwana dalej „Akzo") i Akcros Chemicals Ltd. (zwana dalej „Akcros") wnoszą o uchylenie wyroku Sądu Pierwszej Instancji Wspólnot Europejskich z dnia 17 września 2007 r. w sprawach połączonych T-125/03 i T-253/03 Akzo Nobel Chemicals i Akcros Chemicals przeciwko Komisji

(zwanego dalej „zaskarżonym wyrokiem") w zakresie, w jakim Sąd oddalił wniosek o ochronę tajemnicy korespondencji z wewnętrzną służbą prawną Akzo.

I — Prawo Unii

2 Artykuł 14 rozporządzenia Rady EWG nr 17 z dnia 6 lutego 1962 r., pierwszego rozporządzenia wprowadzającego w życie [w sprawie wykonania] art. [81] i [82] traktatu (Dz.U. 1962, 13, s. 204) stanowi:

„1. Komisja, w celu wykonania zadań powierzonych jej w art. [105 TFUE] i w przepisach przyjętych na podstawie art. [103 TFUE], może przeprowadzać w przedsiębiorstwach i związkach przedsiębiorstw wszystkie konieczne kontrole.

W tym celu upoważnieni przez Komisję urzędnicy są uprawnieni do:

a) kontrolowania ksiąg i innych dokumentów handlowych;

b) sporządzania kopii i wyciągów z ksiąg i dokumentów handlowych;

c) żądania na miejscu ustnych wyjaśnień;

d) wstępu do wszystkich pomieszczeń, na wszystkie grunty i do środków transportu przedsiębiorstw.

2. Urzędnicy Komisji upoważnieni do przeprowadzania kontroli wykonują swoje uprawnienia przedkładając pisemne upoważnienie […].

3. Przedsiębiorstwa i związki przedsiębiorstw dopuszczają kontrole nakazane przez Komisję w drodze decyzji. W decyzji określa się przedmiot i cel kontroli, termin jej rozpoczęcia i kary […], a także prawo poddania decyzji kontroli Trybunału Sprawiedliwości.

[…]".

II — Okoliczności faktyczne leżące u podstaw sporu

3 W zaskarżonym wyroku Sąd w następujący sposób opisał istotne okoliczności faktyczne:

„1. W dniu 10 lutego 2003 r. Komisja wydała decyzję C (2003) 559/4 zmieniającą decyzję C (2003) 85/4 z dnia 30 stycznia 2003 r., w której m.in. na Akzo […] i na Akcros […] oraz na ich spółki zależne został nałożony obowiązek poddania się kontroli na podstawie art. 14 ust. 3 rozporządzenia […] nr 17 […], mającej na celu znalezienie dowodów ewentualnego prowadzenia praktyk sprzecznych

z regułami konkurencji (zwane dalej łącznie »decyzją zarządzającą przeprowadzenie kontroli«).

2. W dniach 12 i 13 lutego 2003 r. urzędnicy Komisji w obecności przedstawicieli Office of Fair Trading (OFT, brytyjski urząd ds. ochrony konkurencji) przeprowadzili na podstawie wskazanych powyżej decyzji kontrolę w pomieszczeniach stron skarżących, położonych w Eccles, Manchester (Zjednoczone Królestwo). W trakcie kontroli urzędnicy Komisji sporządzili kopie licznych dokumentów.

3. Podczas tych czynności przedstawiciele skarżących zwrócili uwagę urzędnikom Komisji, że pewne dokumenty mogą być objęte ochroną ze względu na tajemnicę informacji wymienianych między adwokatem i klientem (legal professional privilege lub »LPP«).

4. W odpowiedzi udzielonej przedstawicielom skarżących urzędnicy Komisji stwierdzili, że aby móc wyrobić sobie własną opinię na temat ewentualnej ochrony, której mogą podlegać przedmiotowe dokumenty, muszą je pobieżnie przejrzeć. Po długiej dyskusji oraz po tym jak urzędnicy Komisji i OFT przypomnieli przedstawicielom skarżących konsekwencje utrudniania kontroli, zadecydowano, iż urzędnik Komisji odpowiedzialny za przeprowadzenie kontroli przejrzy pobieżnie przedmiotowe dokumenty w obecności przedstawiciela skarżących.

5. Podczas badania przedmiotowych dokumentów zaistniała różnica zdań w odniesieniu do pięciu dokumentów, które ostatecznie Komisja potraktowała w dwojaki sposób.

[…]

8. Trzecim dokumentem, który stał się przedmiotem różnicy zdań, jest zbiór odręcznych notatek dyrektora generalnego Akcros […], co do których skarżące utrzymują, iż zostały one sporządzone przy okazji rozmów z podwładnymi i wykorzystane w celu zredagowania napisanej na maszynie notatki z serii A. Wreszcie dwa ostatnie dokumenty to korespondencja elektroniczna składająca się z dwóch e-maili wymienionych między dyrektorem generalnym Akcros […] i panem S., koordynatorem Akzo […] do spraw prawa ochrony konkurencji. Ten ostatni jest adwokatem wpisanym na niderlandzką listę adwokacką, będącym również w chwili zajścia opisywanych zdarzeń członkiem działu prawnego Akzo […] i tym samym zatrudnionym na stałe pracownikiem tego przedsiębiorstwa.

9. Po przejrzeniu tych trzech ostatnich dokumentów i wysłuchaniu wyjaśnień skarżących urzędniczka odpowiedzialna za kontrolę uznała, iż z pewnością nie są one objęte ochroną tajemnicy komunikacji między adwokatem i klientem. Sporządziła zatem ich kopie i dołączyła je do pozostałej dokumentacji, bez umieszczania ich osobno w zapieczętowanej kopercie. Skarżące oznaczyły te trzy dokumenty jako dokumenty należące do »serii B«.

10. W dniu 17 lutego 2003 r. skarżące skierowały do Komisji pismo, w którym wyjaśniły, dlaczego […] dokumenty z serii B podlegają ich zdaniem ochronie tajemnicy.

11. W piśmie z dnia 1 kwietnia 2003 r. Komisja poinformowała skarżące, że argumenty przytoczone przez nie w piśmie z dnia 17 lutego 2003 r. nie uzasadniają uznania wskazanych dokumentów za rzeczywiście objęte tajemnicą. Komisja wskazała jednak skarżącym, że mają możliwość ustosunkowania się do tej wstępnej oceny w okresie dwóch tygodni i że po upływie tego terminu Komisja wyda ostateczną decyzję.

[…]

14. W dniu 8 maja 2003 r. Komisja wydała na podstawie art. 14 ust. 3 rozporządzenia Rady nr 17 decyzję C (2003) 1533 wersja ostateczna (zwaną dalej »decyzją odmowną z dnia 8 maja 2003 r.«), w której odrzuciła wniosek o objęcie spornych dokumentów ochroną tajemnicy komunikacji między adwokatem i klientem. W art. 1 tej decyzji Komisja odrzuciła wniosek skarżących o wydanie im dokumentów […] z serii B oraz o potwierdzenie, że wszelkie kopie znajdujące się w posiadaniu Komisji zostały zniszczone. […]

[…]

18. W dniu 8 września 2003 r. […] na wniosek prezesa Sądu, Komisja przekazała mu przesyłką poufną, kopie dokumentów z serii B […]".

III — Postępowanie przed Sądem i zaskarżony wyrok

4 Przedmiotem dwóch skarg wniesionych przez skarżące do Sądu w dniach 11 kwietnia i 4 lipca 2003 r. było, po pierwsze, stwierdzenie nieważności decyzji Komisji C (2003) 559/4 z dnia 10 lutego 2003 r. oraz, w niezbędnym zakresie, decyzji Komisji C (2003) 85/4 z dnia 30 stycznia 2003 r., nakazujących Akzo i Akcros oraz ich spółkom zależnym poddanie się kontroli w trybie art. 14 ust. 3 rozporządzenia nr 17 (sprawa COMP/E-1/38.589), a także nakazanie Komisji dokonania zwrotu pewnych dokumentów zajętych podczas spornej kontroli oraz zakazanie powoływania się na ich treść (sprawa T-125/03), a po drugie stwierdzenie nieważności decyzji odmownej z dnia 8 maja 2003 r. (sprawa T-253/03).

5 Zaskarżonym wyrokiem Sąd odrzucił jako niedopuszczalny wniosek o stwierdzenie nieważności decyzji nakazującej dokonanie kontroli (sprawa T-125/03) i oddalił jako bezpodstawny wniosek o stwierdzenie nieważności decyzji odmownej z dnia 8 maja 2003 r. (sprawa T-253/03).

IV — Żądania stron

6 Akzo i Akcros wnoszą do Trybunału o:

— uchylenie zaskarżonego wyroku w zakresie, w jakim Sąd oddalił wniosek o ochronę tajemnicy komunikacji z wewnętrzną służbą prawną Akzo,

— stwierdzenie nieważności decyzji odmownej z dnia 8 maja 2003 r. w zakresie, w jakim odmówiono w niej zwrotu korespondencji elektronicznej z wewnętrzną służbą prawną Akzo (część dokumentów z serii B), oraz

— obciążenie Komisji kosztami postępowania odwoławczego i postępowania w pierwszej instancji w zakresie, w jakim są związane z zarzutem podniesionym w niniejszym odwołaniu.

7 Conseil des barreaux européens, będąca interwenientem w postępowaniu w pierwszej instancji, wnosi do Trybunału o:

— uchylenie zaskarżonego wyroku w zakresie, w jakim Sąd odmówił zastosowania zasady ochrony tajemnicy komunikacji pomiędzy Akzo i panem S., oraz stwierdzenie nieważności decyzji z dnia 8 maja 2003 r. w powyższym zakresie lub – pomocniczo – o odesłanie sprawy do ponownego rozpatrzenia przez Sąd, w razie gdyby Trybunał uznał, że nie może rozstrzygnąć w przedmiocie wniosku ze względu na charakter rozpatrywanej kwestii prawnej,

— obciążenie Komisji poniesionymi przez Conseil des barreaux européens kosztami postępowania odwoławczego i postępowania w pierwszej instancji w zakresie w jakim są związane z kwestiami podniesionymi w niniejszym odwołaniu.

8 Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten, będąca interwenientem w postępowaniu w pierwszej instancji, wnosi do Trybunału o:

— uchylenie zaskarżonego wyroku w zakresie, w jakim Sąd oddalił podniesiony przez Akzo zarzut braku ochrony dwóch pism wymienionych pomiędzy dyrektorem generalnym Akcros a zatrudnionym adwokatem Akzo przez obowiązującą w prawie wspólnotowym zasadę ochrony tajemnicy komunikacji między

adwokatem i klientem, ze względu na stosunek pracy pomiędzy zatrudnionym adwokatem i Akzo, oraz

— obciążenie Komisji poniesionymi przez Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten kosztami postępowania przed Sądem i postępowania odwoławczego.

9 European Company Lawyers Association, będące interwenientem w postępowaniu w pierwszej instancji, wnosi do Trybunału o:

— uchylenie zaskarżonego wyroku w zakresie, w jakim Sąd stwierdził, że komunikacja pomiędzy Akcros a członkiem działu prawnego Akzo nie była objęta tajemnicą zawodową,

— obciążenie Komisji poniesionymi przezeń kosztami postępowania.

10 American Corporate Counsel Association (ACCA) – European Chapter, będące interwenientem w postępowaniu w pierwszej instancji, wnosi do Trybunału o:

— uchylenie zaskarżonego wyroku w zakresie, w jakim Sąd oddalił wniosek o ochronę tajemnicy korespondencji elektronicznej z wewnętrzną służbą prawną Akzo (część dokumentów w serii B),

— stwierdzenie nieważności decyzji z dnia 8 maja 2003 r. w zakresie, w jakim odmówiono w niej zwrotu skarżącym kopii tej korespondencji elektronicznej lub – pomocniczo – odesłanie sprawy do ponownego rozpatrzenia przez Sąd, oraz

— obciążenie Komisji kosztami postępowania przez Sądem i postępowania odwoławczego w zakresie, w jakim dotyczą zarzutu podniesionego w niniejszym odwołaniu.

11 International Bar Association, będące interwenientem w postępowaniu w pierwszej instancji, wnosi do Trybunału o:

— uchylenie zaskarżonego wyroku w zakresie, w jakim wykluczono w nim tajemnicę e-maili z serii B wymienionych między spółką Akzo a panem S., oraz

— obciążenie Komisji kosztami postępowania poniesionymi przez International Bar Association w postępowaniu odwoławczym i w postępowaniu przed Sądem w zakresie, w jakim dotyczą kwestii rozpatrywanych w ramach odwołania.

12 Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, Irlandia oraz Królestwo Niderlandów, będące interwenientami w postępowaniu odwoławczym, popierają wnioski przedstawione przez Akzo i Akcros.

13 Komisja wnosi do Trybunału o:

— oddalenie odwołania, oraz

— obciążenie skarżących kosztami postępowania.

V — W przedmiocie odwołania

A — *Co do przedmiotu odwołania*

14 Odwołanie dotyczy wyłącznie części dokumentów z serii B, tj. dwóch e-maili wymienionych pomiędzy dyrektorem generalnym Akcros a panem S. Ten ostatni w momencie kontroli dokonanych w lokalach stron skarżących w Zjednoczonym Królestwie był pracownikiem w służbie prawnej Akzo, spółki prawa brytyjskiego, wpisanym na listę adwokacką w Niderlandach. Komisja załączyła do akt sprawy kopie tych e-maili.

15 Komisja wskazała, a skarżące nie podważyły tego stwierdzenia, że wydając swą decyzję z dnia 11 listopada 2009 r. w sprawie nałożenia grzywien w ramach postępowania, w toku którego przeprowadzono kontrole w roku 2003 r. w lokalach Akzo i Akcros [sprawa COMP/38.589 – stabilizatory termiczne; SEC(2009) 1559 i SEC(2009) 1560], nie oparła się na dwóch spornych e-mailach. Stwierdzenie Komisji, w świetle którego

brak było jakiejkolwiek wymiany informacji z krajowymi organami ochrony konkurencji w przedmiocie tych e-maili, również nie zostało zakwestionowane.

B — *W przedmiocie interesu prawnego skarżących*

1. Argumentacja stron

16 Po pierwsze, Komisja wyraża wątpliwości, czy Akzo i Akcros mają interes prawny. Dwa e-maile nie spełniają pierwszej przesłanki tajemnicy komunikacji pomiędzy adwokatem i klientem, wskazanej w pkt 21 i 23 wyroku z dnia 18 maja 1982 r. w sprawie 155/79 AM & S Europe przeciwko Komisji, Rec. s. 1575, w świetle której porada prawna musi zostać zasięgnięta i udzielona w ramach korzystania z prawa do obrony. Pierwsze pismo jest tylko prośbą o komentarz w sprawie projektu listu skierowanego do osoby trzeciej. Drugie pismo zawiera zwykłe zmiany brzmienia.

17 W konsekwencji w opinii Komisji dwa pisma nie mogą w żadnym razie zostać objęte ochroną jako korespondencja prawna między adwokatem i klientem.

18 Następnie Komisja podnosi, że skarżące nie twierdzą, iż sporne dokumenty spełniają pierwszą przesłankę tajemnicy komunikacji pomiędzy adwokatem i klientem, wskazanej w pkt 21 i 23 ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji.

19 Wreszcie Komisja dodaje, że interes prawny Akzo i Akcros wygasł najpóźniej w dniu wydania przez nią decyzji z dnia 11 listopada 2009 r. o nałożeniu grzywien.

20 Akzo i Akcros odpowiadają, że treść dwóch e-maili nigdy nie została zbadana przez Sąd. Ten ostatni, podtrzymując decyzję odmowną z dnia 8 maja 2003 r., uznał, że rozpatrywane dokumenty nie mogły korzystać z zasady tajemnicy, ponieważ nie stanowią komunikacji z zewnętrznym adwokatem. Co więcej, decyzja ta została wyłączona z ochrony tajemnicy nie ze względu na treść rozpatrywanych dokumentów, lecz wyłącznie na podstawie statusu rzeczonego adwokata.

21 Akzo i Akcros wywodzą z tego, że pytanie, czy dwa e-maile spełniają pierwszą przesłankę wymaganą dla ochrony w ramach zasady tajemnicy, jest kwestią faktyczną, na którą dotychczas nie odpowiedziano. Na pytanie to nie można odpowiedzieć w ramach niniejszego postępowania, ponieważ postępowanie to jest ograniczone do kwestii prawnych.

2. Ocena Trybunału

22 Aby udzielić odpowiedzi na zarzut podniesiony przez Komisję, należy przypomnieć, że interes prawny jest przesłanką dopuszczalności, która musi istnieć do momentu wydania rozstrzygnięcia co do istoty sprawy (zob. wyrok z 17 kwietnia 2008 r. w sprawach połączonych C-373/06 P, C-379/06 P i C-382/06 P Flaherty i in. przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-2649, pkt 25 i przytoczone tam orzecznictwo).

23 Trybunał stwierdził też, że interes prawny istnieje dopóty, dopóki odwołanie strony, która je wniosła, może w rezultacie przysporzyć jej korzyści (zob. wyroki: z dnia 3 kwietnia 2003 r. w sprawie C-277/01 P Parlament przeciwko Samperowi, Rec. s. I-3019, pkt 28; z dnia 7 czerwca 2007 r. w sprawie C-362/05 P Wunenburger przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-4333, pkt 42, a także postanowienie z dnia 8 kwietnia 2008 r. w sprawie C-503/07 P Saint-Gobain Glass Deutschland przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-2217, pkt 48 i przytoczone tam orzecznictwo).

24 Co się tyczy niniejszego odwołania, stwierdzenie Komisji, w świetle którego dwa e-maile wymienione pomiędzy dyrektorem generalnym Akcros i panem S. w sposób oczywisty nie mogą korzystać z tajemnicy komunikacji pomiędzy adwokatem i klientem, nie może mieć wpływu na interes prawny skarżących. Argumentacja taka, zmierzająca do wykazania, że Sąd słusznie uznał, iż dwa rozpatrywane e-maile nie korzystają z ochrony tajemnicy pomiędzy adwokatem i klientem, nie dotyczy dopuszczalności, lecz zasadności odwołania.

25 Co się tyczy stwierdzeń Komisji, w świetle których wydanie ww. decyzji z dnia 11 listopada 2009 r. prowadzi do wygaśnięcia interesu prawnego skarżących w zakresie kontynuowania niniejszej procedury, należy przypomnieć, że decyzją odmowną z dnia 8 maja 2003 r., która jest przedmiotem zaskarżonego wyroku, Komisja oddaliła wniosek skarżących o zwrot dwóch e-maili wymienionych pomiędzy dyrektorem generalnym Akcros i panem S. oraz o potwierdzenie zniszczenia wszystkich kopii tych dokumentów będących w posiadaniu Komisji. Ewentualne naruszenie tajemnicy komunikacji pomiędzy adwokatem i klientem podczas kontroli ma miejsce nie wówczas, gdy Komisja opiera swą decyzję co do istoty sprawy na chronionym dokumencie, lecz wtedy, gdy taki dokument zostaje zajęty przez urzędnika Komisji. W tych okolicznościach interes prawny stron skarżących występuje tak długo, jak długo dokumenty, o których mowa w decyzji odmownej z dnia 8 maja 2003 r., lub ich kopia znajdują się w posiadaniu Komisji.

26 W tych okolicznościach Akzo i Akcros mają interes prawny w ramach niniejszej sprawy.

C — *Co do istoty*

27 Akzo i Akcros podnoszą trzy zarzuty na poparcie swego odwołania: pierwszy tytułem głównym, a drugi i trzeci tytułem subsydiarnym.

28 Wszystkie zarzuty są skierowane przeciwko pkt 165–180 zaskarżonego wyroku. Strony skarżące zasadniczo podnoszą, że Sąd bezzasadnie odmówił objęcia dwóch e-maili wymienionych z panem S. ochroną tajemnicy komunikacji pomiędzy adwokatem i klientem.

29 Ponieważ European Company Lawyers Association, interwenient w postępowaniu w pierwszej instancji, oraz Irlandia, interwenient w postępowaniu przed Trybunałem, wskazały, że zaskarżonym wyrokiem Sąd naruszył prawo własności i wolności wykonywania zawodu, należy stwierdzić, że Akzo i Akcros nie podniosły tych zarzutów w pierwszej instancji. W tych okolicznościach należy je odrzucić jako niedopuszczalne.

1. W przedmiocie zarzutu pierwszego

30 Akzo i Akcros sformułowały pierwszy zarzut w oparciu o dwa argumenty. Po pierwsze uważają, że Sąd dokonał błędnej wykładni drugiej przesłanki zasady tajemnicy, dotyczącej statusu zawodowego adwokata, z którym następuje komunikacja, wskazanej w ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji, a po drugie że wskutek tej wykładni Sąd naruszył zasadę równego traktowania.

31 Komisja twierdzi, że zarzut ten jest bezpodstawny.

a) W przedmiocie argumentu pierwszego

i) Argumentacja stron

32 Akzo i Akcros twierdzą, że Sąd w pkt 166 i 167 zaskarżonego wyroku dokonał błędnie „literalnej i częściowej" wykładni ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji w zakresie drugiej przesłanki zasady tajemnicy, dotyczącej statusu adwokata. Sąd powinien był dokonać wykładni „teleologicznej" tej przesłanki i stwierdzić, że sporna komunikacja jest chroniona przez rzeczoną zasadę.

33 Akzo i Akcros podnoszą, że z wykładni pkt 21 w związku pkt 24 ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji wynika, że Trybunał nie zrównuje istnienia stosunku pracy z brakiem niezależności adwokata.

34 Akzo i Akcros oraz kilku interwenientów podkreślają, że kryterium niezależności adwokata nie może być interpretowane w ten sposób, że wyklucza adwokatów wewnętrznych. Prawnik przedsiębiorstwa wpisany na listę adwokacką jest bowiem w świetle samych obowiązków w zakresie etyki wykonywania zawodu i dyscypliny zawodowej równie niezależny co adwokat zewnętrzny. Ponadto gwarancje niezależności, z których korzysta „advocaat w dienstbetrekking", to znaczy adwokat zatrudniony na podstawie przepisów niderlandzkich, są szczególnie istotne.

35 Akzo i Akcros wskazują, że zasady etyki wykonywania zawodu oraz dyscypliny zawodowej mające zastosowanie w tym przypadku czynią stosunek pracy zgodnym z pojęciem niezależnego adwokata. Ich zdaniem umowa pomiędzy panem S. a zatrudniającą go spółką przewidywała, że ta ostatnia obowiązana była do poszanowania niezależnego wykonywania zadań adwokata i powstrzymywania się od wszelkich działań, które mogły wywierać wpływ w tym zakresie. Rzeczona umowa upoważniała pana S. do przestrzegania wszystkich obowiązków zawodowych ustanowionych przez niderlandzką izbę adwokacką.

36 Akzo i Akcros dodają, że zatrudniony adwokat, którego dotyczy niniejsza sprawa, podlega przepisom kodeksu etycznego i nadzorowi niderlandzkiej izby adwokackiej. Ponadto przepisy wykonawcze ustanawiają szereg dodatkowych gwarancji mających na celu bezstronne rozwiązanie ewentualnych różnic zdań między przedsiębiorstwem a jego adwokatem wewnętrznym.

37 Komisja podnosi, że Sąd prawidłowo zastosował zasadę tajemnicy. Z pkt 24–26 ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji wynika, że podstawowym wymogiem niezbędnym, by komunikacja z adwokatem mogła być chroniona z tytułu powyższej zasady, jest to, by adwokat nie był pracownikiem klienta.

38 W konsekwencji zdaniem Komisji, gdyby Trybunał chciał, by zasada tajemnicy miała zastosowanie również do komunikacji z adwokatami zatrudnionymi przez osobę zwracającą się o opinię, nie ograniczyłby zakresu stosowania drugiej przesłanki wskazanej w pkt 21 ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji.

39 Komisja podkreśla, że w ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji Trybunał zaklasyfikował adwokatów do jednej z następujących kategorii, a mianowicie, po pierwsze, jako adwokatów zatrudnionych i wynagradzanych na podstawie umowy o pracę, a po drugie jako adwokatów, którzy nie są związani żadną umową o pracę. Wyłącznie dokumenty sporządzone przez adwokatów należących do drugiej kategorii są uważane za chronione na podstawie zasady tajemnicy.

ii) Ocena Trybunału

40 Należy przypomnieć, że w ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji Trybunał, biorąc pod uwagę kryteria wspólne i podobne warunki, które występowały w tym czasie w przepisach prawa wewnętrznego państw członkowskich, orzekł w pkt 21 tego wyroku, że tajemnica komunikacji pomiędzy adwokatem i klientem powinna być przedmiotem ochrony na poziomie Wspólnoty Europejskiej. Trybunał wskazał tam jednak, że korzystanie z tej ochrony było uzależnione od dwóch kumulatywnych przesłanek.

41 W tym zakresie Trybunał podkreślił, że – po pierwsze – komunikacja z adwokatem musi być związana z korzystaniem z „prawa do obrony klienta", a po drugie komunikacja musi pochodzić od „niezależnego adwokata", to znaczy „adwokata, który nie jest związany z klientem stosunkiem pracy".

42 Jeśli chodzi o drugi warunek, Trybunał stwierdził w pkt 24 ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji, że wymóg dotyczący pozycji i statusu niezależnego adwokata, jakie musi mieć prawnik, od którego pochodzi komunikacja podlegająca ochronie, wynika z koncepcji roli adwokata, uważanego za współpracownika wymiaru sprawiedliwości, który powinien świadczyć, w sposób niezależny i w interesie wymiaru sprawiedliwości, pomoc prawną potrzebną klientowi. Ta ochrona jest równoważona przez dyscyplinę zawodową nałożoną i kontrolowaną w interesie publicznym. Trybunał wskazał również w rzeczonym punkcie tego wyroku, że koncepcja ta jest zgodna ze wspólnymi tradycjami prawnymi państw członkowskich i znalazła się również w porządku prawnym Unii, jak wynika z przepisów art. 19 statutu Trybunału Sprawiedliwości.

43 Trybunał potwierdził swe rozważania w pkt 27 rzeczonego wyroku, w świetle którego korespondencja, która może korzystać z ochrony tajemnicy, powinna zostać wymieniona z „niezależnym adwokatem, czyli adwokatem nie związanym z klientem stosunkiem pracy".

44 Wynika z tego, że wymóg niezależności oznacza brak jakiegokolwiek stosunku zatrudnienia pomiędzy adwokatem a jego klientem, tak że ochrona z tytułu zasady tajemnicy nie obejmuje wymiany korespondencji w ramach przedsiębiorstwa lub grupy przedsiębiorstw z adwokatami wewnętrznymi.

45 Jak zauważyła rzecznik generalny w pkt 60 i 61 swojej opinii, pojęcie niezależności adwokata jest zdefiniowane nie tylko w sposób pozytywny, a mianowicie w odniesieniu do dyscypliny zawodowej, ale również w sposób negatywny, to znaczy przez

brak stosunku pracy. Adwokat wewnętrzny, pomimo wpisu na listę adwokacką i stosowania doń wynikających z wpisu zasad etyki zawodowej, nie korzysta w stosunku do swego pracodawcy z tego samego stopnia niezależności co adwokat wykonujący zawód w ramach kancelarii zewnętrznej wobec klienta. W tych okolicznościach eliminacja ewentualnych konfliktów pomiędzy obowiązkami zawodowymi a celami realizowanymi przez klienta jest trudniejsza w przypadku adwokata wewnętrznego niż w przypadku adwokata zewnętrznego.

46 Co się tyczy zasad zawodowych, na które powołują się skarżące celem wykazania niezależności pana S., należy zauważyć, że choć jest prawdą, iż zapisane w prawie niderlandzkim i podniesione przez Akzo i Akcros reguły organizacji zawodowej mogą wzmacniać pozycję adwokata wewnętrznego w przedsiębiorstwie, to jednak nie mogą one zapewnić niezależności porównywalnej z niezależnością adwokata zewnętrznego.

47 Bez względu na reżim zawodowy mający zastosowanie w niniejszej sprawie na podstawie szczególnych przepisów prawa niderlandzkiego, adwokat wewnętrzny nie może – niezależnie od gwarancji, którymi dysponuje w wykonywaniu swego zawodu – być traktowany jak adwokat zewnętrzny ze względu na status pracownika, którym jest objęty status, który ze swej natury nie pozwala adwokatowi wewnętrznemu na pominięcie strategii handlowych jego pracodawcy, a tym samym stawia pod znakiem zapytania jego zdolność do działania w sposób niezależny zawodowo.

48 Należy dodać, że w ramach umowy o pracę adwokat wewnętrzny może zostać wezwany do wykonywania innych zadań, a mianowicie – jak w niniejszym przypadku – zadań koordynatora w zakresie prawa ochrony konkurencji, które mogą mieć wpływ na politykę handlową firmy. Zadania takie tylko wzmacniają ścisły związek adwokata z jego pracodawcą.

49 W rezultacie zarówno ze względu na zależność gospodarczą adwokata wewnętrznego, jak i ścisły związek z jego pracodawcą adwokat wewnętrzny nie korzysta z niezależności zawodowej porównywalnej z niezależnością adwokata zewnętrznego.

50 W świetle powyższego Sąd w prawidłowy sposób zastosował drugą przesłankę zasady tajemnicy wskazaną w ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji.

51 Zatem pierwszy argument przedstawiony przez Akzo i Akcros w ramach zarzutu pierwszego nie może zostać uwzględniony.

b) W przedmiocie argumentu drugiego

i) Argumentacja stron

52 Akzo i Akcros podnoszą, że w pkt 174 zaskarżonego wyroku Sąd niesłusznie oddalił zarzut, w świetle którego odmowa ochrony komunikacji z adwokatem wewnętrznym na podstawie zasady tajemnicy narusza zasadę równego traktowania. Niezależność gwarantowana przez zasady etyki wykonywania zawodu i dyscypliny zawodowej stosowane w niniejszym przypadku powinny stanowić podstawowe kryterium dla określenia zakresu tej zasady. Zgodnie z tym kryterium, sytuacja adwokatów wewnętrznych wpisanych na listę adwokacką lub listę stowarzyszenia adwokatów nie różni się od sytuacji adwokatów zewnętrznych.

53 Komisja uważa, że Sąd słusznie orzekł w rzeczonym punkcie wyroku, iż adwokaci wewnętrzni i zewnętrzni wyraźnie znajdują się w różnych, nieporównywalnych sytuacjach, głównie ze względu na osobową, funkcjonalną, strukturalną i hierarchiczną integrację tych pierwszych w ramach spółek, które ich zatrudniają.

ii) Ocena Trybunału

54 Należy przypomnieć, że zasada równego traktowania stanowi ogólną zasadę prawa Unii, zapisaną w art. 20 i 21 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej.

55 Z utrwalonego orzecznictwa wynika, że rzeczona zasada wymaga, aby podobne sytuacje nie były traktowane w odmienny sposób, a odmienne sytuacje nie były traktowane jednakowo, chyba że takie traktowanie jest obiektywnie uzasadnione (zob. wyroki: z dnia 10 stycznia 2006 r. w sprawie C-344/04 IATA i ELFAA, Zb.Orz. s. I-403, pkt 95; z dnia 3 maja 2007 r. w sprawie C-303/05 Advocaten voor de Wereld, Zb.Orz. s. I-3633, pkt 56; z dnia 16 grudnia 2008 r. w sprawie C-127/07 Arcelor Atlantique i Lorraine i in., Zb.Orz. s. I-9895, pkt 23).

56 Jeśli chodzi o podstawowe cechy obu grup adwokatów, a mianowicie ich statusu zawodowego, z pkt 45–49 niniejszego wyroku wynika, że pomimo ewentualnego wpisu na listę adwokacką oraz podlegania pewnej liczbie zasad zawodowych adwokat zatrudniony nie korzysta z tego samego stopnia niezależności od swego pracodawcy co adwokat wykonujący zawód w ramach kancelarii zewnętrznej w stosunku do swego klienta.

57 Jak zauważyła rzecznik generalny w pkt 83 swojej opinii, ta różnica niezależności zachowuje swe znaczenie pomimo tego, że ustawodawca krajowy, w tym przypadku niderlandzki, starał się zrównać adwokatów wewnętrznych i zewnętrznych. Ta integracja obejmuje tylko formalny aspekt dopuszczenia prawnika przedsiębiorstwa do wykonywania zawodu adwokata i obowiązków zawodowych, które ciążą na nim z tytułu wpisu na listę adwokacką. Jednakże te ramy prawne nie mają żadnego wpływu na zależność ekonomiczną i osobistą identyfikację adwokata pozostającego w stosunku pracy z jego przedsiębiorstwem.

58 Z powyższych rozważań wynika, że pozycja adwokata wewnętrznego jest zasadniczo odmienna od sytuacji adwokata zewnętrznego, tak że ich sytuacje nie są porównywalne w rozumieniu orzecznictwa przypomnianego w pkt 55 niniejszego wyroku.

59 Zatem Sąd słusznie uznał, że nie można stwierdzić naruszenia zasady równego traktowania.

60 Wobec tego drugi argument przedstawiony w ramach zarzutu pierwszego nie może zostać uwzględniony.

61 Zatem zarzut ten należy oddalić w całości.

2. W przedmiocie zarzutu drugiego

62 W razie gdyby Trybunał stwierdził, że Sąd dokonał prawidłowej wykładni ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji i że wyrokiem tym, wydanym

w 1982 r., Trybunał pragnął wyłączyć komunikację z adwokatami pozostającymi w stosunku pracy z ochrony wynikającej z zasady tajemnicy, Akzo i Akcros przedstawiają tytułem pomocniczym drugi zarzut skonstruowany w oparciu o dwa argumenty podzielone na dwie części.

63 W ramach pierwszego argumentu skarżące wspierane przez kilku interwenientów opierają się z jednej strony na ewolucji krajowych systemów prawnych, a z drugiej strony na ewolucji porządku prawnego Unii. Jeśli chodzi o drugi argument, Akzo i Akcros opierają się po pierwsze na prawie do obrony, a po drugie na zasadzie pewności prawa.

64 Komisja uważa, że żaden z przedstawionych argumentów nie uzasadnia zarzutu.

a) W przedmiocie pierwszej części argumentu pierwszego (ewolucja krajowych systemów prawnych)

i) Argumentacja stron

65 Akzo i Akcros twierdzą, że zważywszy na istotne zmiany „krajobrazu prawnego" od 1982 r., Sąd powinien był dokonać „reinterpretacji" ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji w zakresie zasady tajemnicy komunikacji pomiędzy adwokatem i klientem.

66 Akzo i Akcros uważają, że w pkt 170 i 171 zaskarżonego wyroku Sąd niesłusznie odmówił rozszerzenia zakresu podmiotowego zasady tajemnicy z tego względu, że przepisy krajowe nie uznają jednogłośnie i w jasny sposób ochrony tajemnicy komunikacji z prawnikiem przedsiębiorstwa. Pomimo braku spójnej tendencji na poziomie krajowym prawo Unii może ustanowić kryteria prawne w zakresie ochrony prawa do obrony, które będą nadrzędne w stosunku do kryteriów ustanowionych w pewnych krajowych porządkach prawnych.

67 Komisja wskazuje, że przez podniesiony zarzut skarżące w istocie wnoszą do Trybunału o zmianę orzecznictwa wynikającego z ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji.

68 Komisja wskazuje, że skarżące nie zakwestionowały konkluzji Sądu, w świetle której brak jest przeważającej tendencji w przepisach państw członkowskich zmierzającej do zapewnienia ochrony komunikacji z adwokatami wewnętrznymi na podstawie zasady tajemnicy.

ii) Ocena Trybunału

69 Należy przypomnieć, że Trybunał podkreślił w swych wywodach w ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji, dotyczących zasady ochrony tajemnicy w postępowaniach kontrolnych w dziedzinie prawa ochrony konkurencji, że ten obszar prawa Unii musi uwzględniać zasady i koncepcje wspólne dla przepisów państw członkowskich w zakresie przestrzegania tajemnicy w szczególności w odniesieniu do niektórych komunikacji pomiędzy adwokatem i jego klientem (zob. pkt 18 tego wyroku). W tym celu Trybunał dokonał porównania różnych krajowych porządków prawnych.

70 Trybunał zauważył w pkt 19 i 20 ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji, że o ile ochrona korespondencji między adwokatem i jego klientem została powszechnie uznana, to zakres i kryteria stosowania różnią się w różnych uregulowaniach krajowych. Trybunał uznał jednak na podstawie tego porównania, że tajemnica komunikacji między adwokatem i jego klientem powinna być chroniona na podstawie prawa Unii w zakresie, w jakim spełnione są dwie przesłanki wskazane w pkt 21 tego wyroku.

71 Co się tyczy Sądu, to stwierdził on w pkt 170 zaskarżonego wyroku, że o ile istotnie uznanie szczególnej roli doradców prawnych przedsiębiorstw oraz ochrony poufności wymienianych z nimi informacji jest relatywnie bardziej powszechne w 2004 r. niż było w czasach, kiedy zapadał ww. wyrok w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji, niemniej jednak nie jest możliwe zidentyfikowanie w porządkach prawnych państw członkowskich jednolitych tendencji w tym zakresie ani nawet tendencji wyraźnie większościowych.

72 Ponadto jak wynika z pkt 171 zaskarżonego wyroku, w świetle analizy porównawczej prawa dokonanej przez Sąd istnieje nadal znaczna liczba państw członkowskich, które wyłączają prawników przedsiębiorstw z ochrony tajemnicy komunikacji pomiędzy adwokatem i klientem. Ponadto wiele państw członkowskich nie pozwala prawnikom przedsiębiorstw na uzyskanie wpisu na listę adwokacką, a zatem na uzyskanie statusu adwokata.

73 W tym zakresie Akzo i Akcros same przyznały, że nie można ustalić żadnej ogólnej tendencji w porządkach prawnych państw członkowskich w zakresie zrównania adwokatów wewnętrznych z adwokatami wykonującymi zawód w sposób niezależny.

74 Dlatego też w odniesieniu do systemów prawnych 27 państw członkowskich Unii Europejskiej nie można wywieść żadnego dominującego trendu w zakresie ochrony tajemnicy komunikacji z adwokatami wewnętrznymi w ramach jednego przedsiębiorstwa lub grupy przedsiębiorstw.

75 W tych okolicznościach wbrew temu, co pragną udowodnić skarżące, nie można uznać, że system prawny obowiązujący w Niderlandach wskazuje na tendencję będącą w trakcie potwierdzania przez państwa członkowskie, bądź stanowi istotny element dla celów ustalenia zakresu zasady tajemnicy.

76 Trybunał stwierdza zatem, że sytuacja prawna w państwach członkowskich Unii Europejskiej nie zmieniła się na przestrzeni lat, które upłynęły od wydania ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji, w zakresie uzasadniającym rozwój orzecznictwa w kierunku przyznania adwokatom wewnętrznym przywileju ochrony tajemnicy.

77 Pierwszą część argumentu pierwszego należy zatem oddalić.

b) W przedmiocie drugiej części argumentu pierwszego (ewolucja porządku prawnego Unii)

i) Argumentacja stron

78 Akzo i Akcros twierdzą, że Sąd w pkt 172 i 173 zaskarżonego wyroku nie uwzględnił znaczenia ewolucji prawa Unii, wynikającej w szczególności z wejścia w życie rozporządzenia Rady (WE) nr 1/2003 z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie [wykonania] reguł konkurencji ustanowionych w art. 81 i 82 traktatu (Dz.U. L 1, s. 1).

79 W opinii Akzo i Akcros „modernizacja" zasad postępowania w dziedzinie karteli zwiększyła zapotrzebowanie na wewnętrzne porady prawne, których znaczenia dla zapobiegania naruszeniom prawa ochrony konkurencji nie należy niedoceniać, ponieważ zatrudnieni adwokaci mogą wykorzystywać doskonałą znajomość przedsiębiorstw i ich działań.

80 Akzo i Akcros dodają, że wdrażanie programów zgodności, pożądane ze względu na prawidłowe stosowanie prawa ochrony konkurencji w Unii, zakłada, że komunikacja w ramach jednego przedsiębiorstwa lub grupy przedsiębiorstw z adwokatami wewnętrznymi może odbywać się w atmosferze zaufania.

81 Komisja uważa, że poczynione przez Sąd w zaskarżonym wyroku ustalenia dotyczące zarzutu Akzo i Akcros nie stanowią naruszenia prawa.

82 Komisja podkreśla, że przepisy rozporządzenia nr 1/2003 nie mają wpływu na zakres ochrony tajemnicy komunikacji pomiędzy adwokatem i klientem.

ii) Ocena Trybunału

83 Należy zauważyć, że o ile prawdą jest, że rozporządzeniem nr 1/2003 dokonano wielu zmian w przepisach proceduralnych dotyczących prawa ochrony konkurencji w Unii, to jest także bezsporne, iż przepisy te nie zawierają żadnej wytycznej mogącej wskazywać, że zrównują adwokatów wykonujących zawód w sposób niezależny i adwokatów

zatrudnionych w zakresie ochrony tajemnicy komunikacji, ponieważ zasada ta nie jest przedmiotem tego rozporządzenia.

84 W świetle art. 20 rozporządzenia nr 1/2003 Komisja może prowadzić wszelkie konieczne kontrole przedsiębiorstw i w ramach tych kontroli sprawdzać księgi i inne dokumenty handlowe, bez względu na sposób ich przechowywania, a także pobierać lub uzyskiwać w każdej formie kopie lub wyciągi z tych ksiąg lub z dokumentów.

85 Rozporządzenie to, podobnie jak art. 14 ust. 1 lit. a), b) rozporządzenia nr 17, określiło uprawnienia Komisji w sposób szeroki. Jak wynika z motywów dwudziestego piątego i dwudziestego szóstego rozporządzenia nr 1/2003, ponieważ wykrycie naruszeń reguł konkurencji staje się coraz trudniejsze, konieczna jest skuteczna ochrona konkurencji i w celu zapewnienia skuteczności kontroli Komisja powinna posiadać uprawnienia do wkraczania do wszelkich pomieszczeń, włącznie z domami prywatnymi, w których mogą być przechowywane dokumenty handlowe.

86 Dlatego rozporządzenie nr 1/2003 wbrew temu, co pragną wykazać skarżące, nie zmierza do zrównania adwokatów wewnętrznych z adwokatami zewnętrznymi w zakresie ochrony tajemnicy komunikacji z ich klientami, lecz ma na celu wzmocnienie zakresu uprawnień kontrolnych Komisji, w szczególności w odniesieniu do dokumentów, które mogą podlegać takim środkom.

87 Dlatego zmiana reguł postępowania w dziedzinie prawa ochrony konkurencji, wynikająca w szczególności z rozporządzenia nr 1/2003, nie może usprawiedliwiać odejścia od linii orzeczniczej ustanowionej w ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji.

88 Zatem drugą część argumentu pierwszego należy również oddalić.

89 W świetle powyższego pierwszy argument przedstawiony w ramach zarzutu drugiego należy oddalić w całości.

c) W przedmiocie pierwszej części argumentu drugiego (prawo do obrony)

i) Argumentacja stron

90 Akzo i Akcros twierdzą, że wykładnia dokonana przez Sąd w pkt 176 zaskarżonego wyroku, dotycząca zakresu ochrony komunikacji pomiędzy adwokatem i klientem, obniża poziom ochrony prawa do obrony przedsiębiorstw. Znaczenie porady prawnej adwokata wewnętrznego i korzyść z takiej porady są bowiem umniejszone w sytuacji, gdy komunikacja w ramach przedsiębiorstwa lub grupy przedsiębiorstw z takim adwokatem nie może być objęta ochroną tajemnicy komunikacji.

91 Komisja uważa, że wbrew temu, co twierdzą skarżące, prawo do obrony nie zostało w żadnym wypadku podważone przez wykładnię przyjętą przez Sąd w przedmiocie zakresu zasady tajemnicy.

ii) Ocena Trybunału

92 Należy na wstępie przypomnieć, że poszanowanie prawa do obrony we wszelkich postępowaniach, które mogą doprowadzić do nałożenia sankcji, w szczególności grzywny lub okresowej kary pieniężnej, stanowi podstawową zasadę prawa wspólnotowego, która wielokrotnie była podkreślana w orzeczeniach Trybunału (zob. wyroki: z dnia 2 października 2003 r. w sprawie C-194/99 P Thyssen Stahl przeciwko Komisji, Rec. s. I-10821, pkt 30; z dnia 29 czerwca 2006 r. w sprawie C-289/04 P Showa Denko przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-5859, pkt 68; z dnia 8 lutego 2007 r. w sprawie C-3/06 P Groupe Danone przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-1331, pkt 68), oraz została ustanowiona w art. 48 ust. 2 Karty Praw Podstawowych Unii.

93 W przedstawionym zarzucie skarżące dążą do wykazania, że prawo do obrony musi obejmować możliwość korzystania z porady, obrony i reprezentacji na podstawie swobodnego wyboru doradcy prawnego oraz że ochrona tajemnicy komunikacji pomiędzy adwokatem i klientem stanowi część tego uprawnienia niezależnie od statusu zawodowego danego adwokata.

94 W tym względzie należy zauważyć, że gdy przedsiębiorstwo zwraca się do swego adwokata wewnętrznego, ma ono do czynienia nie z niezależnym podmiotem trzecim, lecz z osobą, która należy do jego pracowników bez względu na ewentualne obowiązki zawodowe wynikające z wpisu na listę adwokacką.

95 Należy dodać, że nawet przy założeniu, iż konsultacje z adwokatem wewnętrznym, zatrudnionym przez przedsiębiorstwo lub grupę przedsiębiorstw powinny być objęte prawem do porady, obrony i reprezentacji, nie wyklucza to stosowania, w przypadku interwencji adwokatów wewnętrznych, pewnych ograniczeń i warunków dotyczących wykonywania zawodu, bez uznania ich za naruszające prawo do obrony. Bowiem prawnicy przedsiębiorstwa nie zawsze mają możliwość reprezentowania swojego pracodawcy we wszystkich sądach krajowych, chociaż reguły takie ograniczają

możliwości potencjalnych klientów w wyborze najbardziej odpowiedniego doradztwa prawnego.

96 Z powyższych rozważań wynika, że wszystkie podmioty, które pragną zapewnić sobie poradę adwokata, muszą zaakceptować takie ograniczenia i warunki związane z wykonywaniem tego zawodu. Sposób ochrony tajemnicy komunikacji pomiędzy adwokatem i klientem jest częścią tych ograniczeń i warunków.

97 Zarzut oparty na naruszeniu prawa do obrony nie jest zatem zasadny.

d) W przedmiocie drugiej części argumentu drugiego (zasada pewności prawa)

i) Argumenty stron

98 Akzo i Akcros uważają, że ocena dokonana przez Sąd prowadzi też do naruszenia zasady pewności prawa, zważywszy że art. 101 TFUE jest często stosowany równolegle z odpowiednimi przepisami prawa wewnętrznego. Ochrona komunikacji z adwokatami wewnętrznymi nie może zatem zależeć od okoliczności, że to Komisja lub krajowy organ ochrony konkurencji dokonuje kontroli.

99 Komisja podkreśla, że przeciwnie: gdyby zasada tajemnicy komunikacji pomiędzy adwokatem i klientem, mając zastosowanie do prowadzonych przez nią kontroli, nie była zdefiniowana na poziomie Unii, lecz w ramach prawa krajowego, prowadziłoby to do skomplikowanych i pozbawionych przewidywalności sytuacji dla wszystkich zainteresowanych, co naruszałoby zasadę pewności prawa, na którą powołują się Akzo i Akcros.

ii) Ocena Trybunału

100 Należy przypomnieć, że zasada pewności prawa stanowi ogólną zasadę prawa Unii, która wymaga w szczególności, aby uregulowanie pociągające za sobą niekorzystne skutki dla jednostek było jasne i precyzyjne, a sposób jego stosowania był możliwy do przewidzenia dla podmiotów nim objętych (zob. wyroki: z dnia 14 kwietnia 2005 r. w sprawie C-110/03 Belgia przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-2801, pkt 30; z dnia 7 czerwca 2007 r. w sprawie C-76/06 P Britannia Alloys & Chemicals przeciwko Komisji, Zb.Orz. s. I-4405, pkt 79; z dnia 14 stycznia 2010 r. w sprawie C-226/08 Stadt Papenburg, Zb.Orz. s. I-131, pkt 45).

101 W celu udzielenia odpowiedzi na zarzut, który oparto na ww. zasadzie, należy zauważyć, że dokonana przez Sąd w zaskarżonym wyroku wykładnia, w świetle której komunikacja w ramach przedsiębiorstwa lub grupy przedsiębiorstw z adwokatem wewnętrznym nie korzysta z tajemnicy komunikacji w ramach kontroli dokonywanej przez Komisję, nie rodzi jakiegokolwiek braku pewności prawa w zakresie tej ochrony.

102 Uprawnienia przysługujące Komisji na podstawie rozporządzenia nr 17 i rozporządzenia nr 1/2003 różnią się od zakresu dochodzeń, które mogą być prowadzone na poziomie krajowym. Oba rodzaje postępowania opierają się na rozdziale kompetencji

pomiędzy różne organy ochrony konkurencji. Zasady dotyczące ochrony tajemnicy komunikacji pomiędzy adwokatem i klientem mogą więc różnić się w zależności od tego podziału kompetencji i przepisów odnoszących się do nich.

103 W tym względzie Trybunał orzekł, że prawo Unii i prawo krajowe w dziedzinie konkurencji są stosowane równolegle, jako że postrzegają one praktyki ograniczające z różnego punktu widzenia. Podczas gdy art. 101 TFUE i 102 TFUE ujmują je z powodu przeszkód, które mogą z nich wyniknąć dla handlu między państwami członkowskimi, krajowe porządki prawne, które kierują się względami właściwymi każdemu z nich, postrzegają praktyki ograniczające jedynie w tym jednym kontekście (zob. podobnie wyrok z dnia 16 lipca 1992 r. w sprawie C-67/91 Asociación Española de Banca Privada i in., Rec. s. I-4785, pkt 11).

104 W tych okolicznościach przedsiębiorstwa, których pomieszczenia są przedmiotem kontroli w ramach dochodzenia w dziedzinie ochrony konkurencji, mogą określić swoje prawa i obowiązki w stosunku do właściwych organów i obowiązującego prawa, jak na przykład traktowanie dokumentów, które mogą zostać zajęte w trakcie takiego dochodzenia, i kwestia, czy przedsiębiorstwa te mają prawo powołać się na ochronę tajemnicy komunikacji z adwokatami wewnętrznymi. Przedsiębiorstwa mogą zatem skutecznie określać swoje stanowisko w zależności od kompetencji tych organów i ich szczególnych uprawnień w odniesieniu do zajęcia dokumentów.

105 Zasada pewności prawa nie wymaga zatem zastosowania w odniesieniu do dwóch ww. rodzajów procedury identycznych kryteriów w zakresie tajemnicy komunikacji pomiędzy adwokatem i klientem.

106 W konsekwencji okoliczność, że w ramach kontroli przeprowadzonych przez Komisję ochrona komunikacji jest ograniczona do komunikacji z adwokatem zewnętrznym, nie narusza w żadnym zakresie zasady podniesionej przez Akzo i Akcros.

107 Zarzut oparty na zasadzie pewności prawa jest zatem bezzasadny.

108 Z powyższego wynika, że zarzut drugi należy oddalić w całości.

3. W przedmiocie zarzutu trzeciego

a) Argumentacja stron

109 Tytułem subsydiarnym Akzo i Akcros podnoszą, że ustalenia Sądu rozpatrywane łącznie naruszają zasadę krajowej autonomii postępowania i zasadę kompetencji powierzonych.

110 Akzo i Akcros wskazują, że art. 22 ust. 2 rozporządzenia nr 1/2003 wyraża zasadę krajowej autonomii w kwestiach proceduralnych w rozpatrywanej dziedzinie. Prawodawca Unii wyraźnie stwierdził, że nawet w przypadku kontroli prowadzonych na wniosek Komisji w celu ustalenia naruszenia art. 101 TFUE i 102 TFUE funkcjonariusze krajowych organów ochrony konkurencji wykonują swoje uprawnienia zgodnie

z ustawodawstwem krajowym. Ustawodawca nie dał zharmonizowanej definicji zasady tajemnicy komunikacji między adwokatem i klientem, co oznacza, że państwa członkowskie zachowują uprawnienia do określenia tego specyficznego aspektu ochrony prawa do obrony.

111 Komisja utrzymuje, że zaskarżony wyrok w żaden sposób nie narusza zasad wskazanych w zarzucie trzecim. Zasada krajowej autonomii postępowania reguluje sytuacje, w których sądy i organy administracyjne państw członkowskich wykonują prawo Unii, ale nie znajduje zastosowania, gdy chodzi o określenie prawnych granic działań samych instytucji.

112 Komisja stwierdza, że jednolita definicja zakresu tajemnicy komunikacji między adwokatem a klientem w całej Unii dla postępowań mających na celu stwierdzenie naruszenia art. 101 TFUE i 102 TFUE stanowi prawidłowe zastosowanie przez Sąd ww. wyroku w sprawie AM & S Europe przeciwko Komisji. W konsekwencji również zasada kompetencji powierzonych nie została naruszona.

b) Ocena Trybunału

113 Należy przypomnieć, że zgodnie z zasadą krajowej autonomii postępowania w braku uregulowań Unii w tej dziedzinie, zadaniem wewnętrznego porządku prawnego każdego z państw członkowskich jest wyznaczenie właściwych sądów i określenie zasad postępowania w sprawach mających za przedmiot ochronę uprawnień podmiotów prawa wynikających z prawa Unii (zob. podobnie wyroki: z dnia 16 grudnia

1976 r. w sprawie 33/76 Rewe-Zentralfinanz i Rewe-Zentral, Rec. s. 1989, pkt 5; z dnia 19 czerwca 1990 r. w sprawie C-213/89 Factortame i in., Rec. s. I-2433, pkt 19; z dnia 14 grudnia 1995 r. w sprawie C-312/93 Peterbroeck, Rec. s. I-4599, pkt 12, a także z dnia 11 września 2003 r. w sprawie C-13/01 Safalero, Rec. s. I-8679, pkt 49).

114 Jednakże w tym przypadku Trybunał ma rozstrzygnąć o zgodności z prawem decyzji podjętej przez instytucję Unii na podstawie przepisów przyjętych na poziomie Unii, która ponadto nie zawiera żadnego odesłania do prawa krajowego.

115 Spójna interpretacja i jednolite stosowanie zasady tajemnicy komunikacji pomiędzy adwokatem i klientem na poziomie Unii jest niezbędne dla zapewnienia, by kontrole przeprowadzane przez Komisję w ramach postępowania w dziedzinie karteli mogły przebiegać w warunkach równego traktowania zainteresowanych przedsiębiorstw. W przeciwnym razie stosowanie reguł lub pojęć prawa krajowego, należących do ustawodawstwa państw członkowskich, naruszałoby jedność prawa UE. Taka spójna wykładnia i jednolite stosowanie tego porządku prawnego nie może zależeć od miejsca kontroli i ewentualnych cech szczególnych przepisów krajowych.

116 Co się tyczy zasady kompetencji powierzonych, należy podkreślić, że reguły procedury w dziedzinie konkurencji, takie jak wyrażone w art. 14 rozporządzenia nr 17 oraz art. 20 rozporządzenia nr 1/2003, są częścią przepisów niezbędnych dla funkcjonowania rynku wewnętrznego, których przyjęcie stanowi część wyłącznych kompetencji Unii na podstawie art. 3 ust. 1 lit. b) TFUE.

117 Zgodnie z art. 103 TFUE do Unii należy wydawanie rozporządzeń lub dyrektyw w celu stosowania zasad określonych w art. 101 TFUE i 102 TFUE dotyczących zasad konkurencji mających zastosowanie do przedsiębiorstw. Kompetencja ta ma

w szczególności zapewnić poszanowanie zakazów, o których mowa w tych artykułach poprzez wprowadzenie grzywien i okresowych kar pieniężnych oraz określenie roli Komisji w stosowaniu tych przepisów.

118 W tych ramach art. 105 TFUE stanowi, że Komisja czuwa nad stosowaniem zasad określonych w art. 101 TFUE i 102 TFUE oraz wszczyna postępowanie w przypadkach podejrzenia naruszenia.

119 Jak stwierdziła rzecznik generalny w pkt 172 swej opinii, w ramach kontroli przeprowadzanych przez Komisję jako europejski organ właściwy ds. konkurencji prawo krajowe znajduje zastosowanie tylko w takim zakresie, w jakim władze państw członkowskich świadczą jej pomoc, w szczególności jeżeli chodzi o to, żeby przezwyciężyć opór danych przedsiębiorstw poprzez zastosowanie bezpośredniego przymusu zgodnie z art. 14 ust. 6 rozporządzenia Rady nr 17 czy też art. 20 ust. 6 rozporządzenia (WE) nr 1/2003. Natomiast wyłącznie prawo Unii określa, które pisma i dokumentacje dotyczące działalności wolno Komisji badać i kopiować w ramach przeszukań związanych z kartelami.

120 W konsekwencji ani zasada krajowej autonomii proceduralnej, ani zasada kompetencji powierzonych nie może zostać przywołana w odniesieniu do uprawnień przyznanych Komisji w tej dziedzinie.

121 Zatem zarzut trzeci również nie może zostać uwzględniony.

122 W świetle całości powyższych rozważań odwołanie jest bezzasadne.

W przedmiocie kosztów

123 Zgodnie z art. 69 § 2 regulaminu postępowania, mającym zastosowanie do postępowania odwoławczego na podstawie art. 118 tego regulaminu, kosztami zostaje obciążona, na żądanie strony przeciwnej, strona przegrywająca sprawę. Ponieważ Komisja wniosła o obciążenie Akzo i Akcros kosztami postępowania, a te przegrały sprawę, należy obciążyć je kosztami postępowania. Ponieważ wniosły one odwołanie łącznie, poniosą koszty postępowania solidarnie.

124 Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, Irlandia oraz Królestwo Niderlandów, jako interwenienci w postępowaniu przez Trybunałem, poniosą własne koszty, zgodnie z art. 69 § 4 akapit pierwszy regulaminu postępowania.

125 Pozostali uczestnicy postępowania, którzy poparli odwołanie i których żądań nie uwzględniono, poniosą własne koszty, zgodnie z art. 69 § 4 akapit trzeci regulaminu postępowania stosowanym per analogiam.

Z powyższych względów Trybunał (wielka izba) orzeka, co następuje:

1) Odwołanie zostaje oddalone.

2) Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, Irlandia oraz Królestwo Niderlandów poniosą własne koszty.

3) **Conseil des barreaux européens, Algemene Raad van de Nederlandse Orde van Advocaten, European Company Lawyers Association, American Corporate Counsel Association (ACCA) – European Chapter i International Bar Association poniosą własne koszty.**

4) **W pozostałym zakresie Akzo Nobel Chemicals Ltd. i Akcros Chemicals Ltd. poniosą solidarnie koszty postępowania.**

Podpisy